

PROJEKT ŠPECIALIZAČNÉHO ŠTUDIJNÉHO PROGRAMU

Špecializačný študijný program v špecializačnom odbore OŠETROVATEĽSKÁ STAROSTLIVOSŤ O DOSPELÝCH na podmienky JLF UK v Martine

a) Charakteristika špecializačného odboru a dĺžka trvania špecializačného štúdia

1. Ošetrovateľská starostlivosť o dospelých je špecializačný odbor, ktorý sa zaoberá komplexnou ošetrovateľskou starostlivosťou o pacientov v odboroch vnútorného lekárstva, chirurgických odboroch, geriatrickej, vrátane pacientov s onkologickým ochorením.
2. Špecializačné štúdium trvá najmenej jeden a pol roka.
3. Špecializačné štúdium nadväzuje na
 - a) vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v magisterskom študijnom programe v študijnom odbore ošetrovateľstvo a ošetrovateľskú prax najmenej jeden rok,
 - b) vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa v bakalárskom študijnom programe v študijnom odbore ošetrovateľstvo a ošetrovateľskú prax najmenej jeden rok,
 - c) vyššie odborné vzdelanie v študijnom odbore diplomovaná všeobecná sestra a ošetrovateľskú prax najmenej jeden rok,
 - d) úplné stredné odborné vzdelanie v študijných odboroch pre zdravotnícke povolanie sestra a ošetrovateľskú prax najmenej jeden rok.

b) Rozsah teoretických vedomostí, praktických zručností a skúseností potrebných na výkon špecializovaných pracovných činností

Položka 1

Rozsah teoretických vedomostí

1. nové medicínske poznatky a ošetrovateľské poznatky v odboroch vnútorného lekárstva, geriatrickej, onkológie a v chirurgických odboroch,
2. štandardné diagnostické a terapeutické postupy v odboroch vnútorného lekárstva, geriatrickej, onkológie a v chirurgických odboroch,
3. štandardy ošetrovateľskej starostlivosti v odboroch vnútorného lekárstva, geriatrickej, onkológie a v chirurgických odboroch,
4. postupy zamerané na podporu zdravia a prevenciu komplikácií v odboroch vnútorného lekárstva, geriatrickej, onkológie a v chirurgických odboroch,
5. uplatnenie ošetrovateľstva založeného na dôkazoch,
6. špecifiká ošetrovateľskej starostlivosti u dospelých pacientov v odboroch vnútorného lekárstva, geriatrickej, onkológie a v chirurgických odboroch,
7. klinická farmakológia, medikamentózna liečba v dávkovacom rozmedzí a farmakologickom zložení na základe indikácie lekára a po posúdení potreby pacienta, vyhodnocovanie účinnosti liečby,
8. manažment analgetickej liečby na základe indikácie lekára, vyhodnocovanie účinnosti liečby, nefarmakologické postupy tlmenia bolesti,

9. komunikácia v multiodborovom tíme,
10. edukácia pacienta, príbuzných a podporných osôb pri ochoreniach v odboroch vnútorného lekárstva, geriatrickej, onkologickej a v chirurgických odboroch,
11. posúdenie hydratácie, posúdenie nutričného stavu pacienta a rizík malnutrie,
12. enterálna liečebná výživa a parenterálna liečebná výživa,
13. starostlivosť o vyprázdňovanie močového mechúra a hrubého čreva, starostlivosť o stómie, intermitentná autokatetrizácia, zavádzanie katétra na odvádzanie stolice,
14. posúdenie mobility, posúdenie sebestačnosti a dizability pacienta s využitím hodnotiacich škál,
15. bazálna stimulácia a jej využitie,
16. komplexná individualizovaná ošetrovateľská starostlivosť zameraná na monitorovanie pacientov a ošetrovanie pacientov pri vybraných výkonoch (pred rádioterapiou a po rádioterapii, pred chemoterapiou a po chemoterapii, pri paravenóznom podaní cytostatík, po autológnej transplantácii periférnych kmeňových buniek, po allogénnej transplantácii, samodarcu – darcu periférnych kmeňových buniek, auto-transfúzne systémy),
17. dlhodobá ošetrovateľská starostlivosť, paliatívna a hospicová starostlivosť, starostlivosť o imobilného a zomierajúceho pacienta,
18. prevencia nozokomiálnych nákaz a závažných infekcií,
19. špecifiká ošetrovateľskej starostlivosti u dospelých pacientov so zriedkavými a cudzokrajnými chorobami,
20. príznaky a diagnostika týrania, zneužívania a zanedbávania, prejavy ageizmu, ohrozenie seniorov násilím, postup hlásenia ukazovateľov násilia Národnému centru zdravotníckych informácií,
21. klasifikácia rán, hojenie rán, klasifikačné nástroje a hodnotiace nástroje, pokročilá liečba rán, interdisciplinárna spolupráca v liečbe rán,
22. ošetrovateľská starostlivosť o pacienta so zavedenou tracheostomickou kanylou,
23. kategorizácia zdravotníckych pomôcok a ich indikácia sestrou,
24. právne predpisy a etické normy vzťahujúce sa na oblasť poskytovania zdravotnej starostlivosti.

Položka 2

Rozsah praktických zručností a skúseností

Oddiel 1

Ošetrovateľské výkony súvisiace s diagnostickými a liečebnými výkonmi, ktoré sestra vykonáva samostatne		
1.	posúdenie vitálnych funkcií, stavu vedomia pacienta	20
2.	posúdenie nutričného stavu pacienta a stavu hydratácie	20
3.	posúdenie, ošetrovanie a kontrola hojenia rán, popálenín, postradiačných zmien na koži, odstraňovanie stehov z rán hojajúcich sa per primam	20
4.	posúdenie bolesti pomocou vybraných škál, manažment ošetrovateľských činností pri bolesti	15

5.	neodkladná KPCR	2
6.	zabezpečenie priechodnosti dýchacích ciest bez pomôcok a s použitím vzduchovodu	10
7.	nastavenie monitoru EKG, monitoru pulznej frekvencie, automatického merania tlaku, oxygenácie	10
8.	indikácia, zavedenie a zrušenie kanyly do periférnej žily; spolupráca pri zavádzaní centrálného venózneho katétra	20
9.	kontrola miesta vpichu, výmena infúzných setov, bariérové opatrenia, zrušenie kanyly z periférnej žily	20
10.	ošetrovanie cievnych vstupov (centrálny venózný katéter, dialyzačný katéter) a iných vstupov (epidurálny katéter, tunelizované katétre, extra ventrikulárna drenáž)	15
11.	nastavenie infúzných púmp, lineárnych dávkovačov, enterálnych púmp	25
12.	edukácia pacientov v algoritmoch ošetrovania katétrov a technikách podávania infúzných roztokov, vrátane tréningu pacientov pri domácej parenterálnej a enterálnej výžive (perkutánná endoskopická gastrostómia, perkutánná endoskopická jejunostómia)	15
13.	katetrizácia močového mechúra u ženy, intermitentná autokatetrizácia vrátane edukácie pacienta; kontrola a zabezpečenie funkčnosti katétra vrátane preplachu; aplikácia liečiv do močového mechúra na základe indikácie lekára	10
14.	preplachy abscesových dutín antibiotikami a fibrinolytikami, drénov a fistúl, ošetrovanie špeciálnych drénov (drenáž biliárneho systému)	10
15.	šetrovanie tracheostomickej kanyly, vnútornej fenestrovanej kanyly a okolia stómie	10
16.	tracheo-bronchiálne odsávanie u pacientov so zaistenými dýchacími cestami na základe indikácie lekára	2
17.	indikácia dlhodobej ošetrovateľskej starostlivosti pacientovi v spolupráci s rodinou a komunitou	10
18.	vertikalizácia, mobilizácia pacienta, dychové cvičenia, cievna gymnastika	10
19.	podávanie liekov, odber krvi cez porty zavedené do cievneho systému, kontrola ich funkčnosti	2

Oddiel 2

Nácvik techník komunikácie

1. osobnostné predpoklady efektívnej komunikácie,
2. verbálna a neverbálna komunikácia,
3. asertívne zvládanie konfliktov a náročných komunikačných partnerov.

c) Organizačná forma špecializačného štúdia

Špecializačné štúdium sa začína dňom zaradenia do špecializačného štúdia podľa zostaveného študijného plánu. Pozostáva z praktickej časti a teoretickej časti, pričom praktické vzdelávanie

má prevahu. Špecializačné štúdium sa ukončí špecializačnou skúškou pred komisiou, ktorej súčasťou je obhajoba písomnej práce.

d) Rozsah a zameranie odbornej zdravotníckej praxe vykonávanej na jednotlivých pracoviskách zdravotníckych zariadení, jej minimálna dĺžka a časový priebeh

A.

Odborná zdravotnícka prax v špecializačnom odbore ošetrovateľská starostlivosť o dospelých s dĺžkou trvania jeden a pol roka sa uskutočňuje u poskytovateľa ústavnej zdravotnej starostlivosti, z toho		
1.	interné pracoviská výučbového zdravotníckeho zariadenia vzdelávacej ustanovizne, ak účastník špecializačného štúdia pracuje na chirurgickom pracovisku alebo onkologickom pracovisku	2 týždne
2.	chirurgické pracoviská výučbového zdravotníckeho zariadenia vzdelávacej ustanovizne, ak účastník špecializačného štúdia pracuje na internom pracovisku alebo onkologickom pracovisku	2 týždne
3.	onkologické pracoviská výučbového zdravotníckeho zariadenia vzdelávacej ustanovizne, ak účastník špecializačného štúdia pracuje na chirurgickom pracovisku a internom pracovisku	2 týždne

B. Teoretická príprava vo vzdelávacej ustanovizni v trvaní 4 týždne.

Oddiel 3

Praktické zručnosti a skúsenosti po ukončení špecializačného štúdia

1. spolupracovať pri vybraných diagnostických a terapeutických výkonoch v odboroch vnútorného lekárstva, geriatrickej, onkológie a v chirurgických odboroch,
2. posúdiť kognitívne funkcie pomocou posudzovacích škál,
3. vykonávať posúdenie nutričného stavu a stavu hydratácie, zabezpečiť individualizovaný nutričný plán,
4. realizovať posudzovanie, ošetrovanie a hojenie rán, ošetrovať popáleniny,
5. využívať algoritmy ošetrovania katétrov pri domácej parenterálnej výžive a enterálnej výžive,
6. sledovať klinický stav pacienta po výkonoch v anestézii,
7. posudzovať a ošetrovať miesta cievnych vstupov, katétrov,
8. realizovať neinvazívnu oxymetriu, merať srdcový výdaj a merať centrálny venózný tlak,
9. zaisťovať priechodnosť dýchacích ciest vrátane použitia vzduchovodu,
10. indikovať a vykonávať zavedenie, výmenu a zrušenie kanyly z periférnej žily,
11. realizovať odber krvi cez katétre a porty zavedené do cievneho systému,
12. aplikovať medikamentóznú liečbu v dávkovacom rozmedzí a farmakologickom zložení na základe indikácie lekára a po posúdení potreby pacienta, vyhodnocovať účinnosť liečby,

13. realizovať katetrizáciu močového mechúra u ženy a muža, edukovať pacienta a rodinu o intermitentnej autokatetrizácii,
14. odsávať sekrety z tracheostomickej kanyly, vykonávať tracheobronchiálne laváže u pacientov so zaistenými dýchacími cestami,
15. ošetrovať stómie, indikovať stomické pomôcky,
16. aplikovať preplachy abscesových dutín antibiotikami a fibrinolytikami, drénov a fistúl,
17. sledovať a zabezpečovať zapojenie a funkčnosť drénov a drenáží, sledovať a udržiavať priechodnosť drénov, vyplachovať drénované priestory,
18. realizovať komplexnú ošetrovateľskú starostlivosť o pacienta pred výkonom, počas výkonu a po výkone,
19. realizovať nastavenie základných parametrov používaných prístrojov,
20. popísať kategorizáciu zdravotníckych pomôcok, ktoré je oprávnená predpisovať sestra,
21. identifikovať príznaky a poznať diagnostiku týrania, zneužívania, ohrozenie seniorov násilím a postup hlásenia ukazovateľov násilia Národnému centru zdravotníckych informácií,
22. používať informačno-technologické systémy dostupné v systémoch zdravotnej starostlivosti,
23. dodržiavať etické princípy a normy súvisiace s výkonom povolania,
24. uplatňovať kritické myslenie a systémový prístup k riešeniu problémov v starostlivosti o chorých,
25. zohľadňovať pri ošetrovateľskej starostlivosti kultúrne osobitosti,
26. podieľať sa na zabezpečovaní kvality ošetrovateľskej starostlivosti a bezpečnosti pacientov.

ČASOVO – TEMATICKÝ PLÁN ŠPECIALIZAČNÉHO PROGRAMU V ŠPECIALIZAČNOM ODBORE OŠETROVATEĽSKÁ STAROSTLIVOSŤ O DOSPELÝCH

Špecializačný odbor ošetrovateľská starostlivosť o dospelých sa zaoberá poskytovaním komplexnej ošetrovateľskej starostlivosti pacientom v odboroch vnútorného lekárstva, geriatrickej, onkológie a v chirurgických odboroch. Cieľom špecializačného štúdia je syntetizovať poznatky z medicínskych, ošetrovateľských a humanitných disciplín s dôrazom na kliniku, diagnostické, terapeutické, ošetrovateľské postupy a preventívne opatrenia v zmysle minimalizácie rizika komplikácií a včasnej rekonvalescencie pacientov v odboroch vnútorného lekárstva, geriatrickej, onkológie a v chirurgických odboroch. Poskytovať ošetrovateľskú starostlivosť metódou ošetrovateľského procesu, súčasťou ktorého je edukačný proces. Realizovať špecifické ošetrovateľské intervencie podľa noriem a štandardov (oblasť manažmentu kvality) a princípov praxe založenej na dôkazoch (*Evidence Based Medicine, EBP, Evidence Based Nursing EBN*). Aplikovať vedomosti z problematiky bezpečnosti pacienta, komunikácie pri ošetrovaní pacienta, dodržiavať právne, etické a profesionálne normy pri poskytovaní ošetrovateľskej starostlivosti dospelému pacientovi.

Dĺžka trvania štúdia : 1 a ½ roka

- teoretická časť (kontaktná výučba) – 4 týždne (160 h)
- praktická časť (kontaktná výučba) – 4 týždne (160 h)

Teoretická časť

Dĺžka trvania 4 (štyri) týždne (160 hodín). Teoretická príprava bude prebiehať na Ústave ošetrovateľstva Jesseniovej lekárskej fakulty, ktorú bude zabezpečovať lektorský zbor pre teoretickú časť vzdelávacieho programu. Teoretická príprava (kontaktná výučba) bude prebiehať v štyroch týždňových blokoch formou interaktívnych prednášok.

Praktická časť

Dĺžka trvania 4 týždne (160 hodín) vo výučbovom zdravotníckom zariadení UNM (univerzitnej nemocnice Martin) na vybraných internistických, chirurgických pracoviskách a na onkologickom pracovisku. Jednému členovi lektorského tímu pre praktickú časť budú pridelení maximálne 6 (šiesti) účastníci programu.

Praktická časť bude prebiehať formou praktických cvičení na lôžkovom oddelení a v ambulanciách v zdravotníckom zariadení UNM v rozsahu 20 pracovných dní (160 hodín):

- a) na internistickom pracovisku 2 týždne a na chirurgickom pracovisku 2 týždne, ak účastník špecializačného štúdia pracuje na onkologickom pracovisku,
- b) na internistickom pracovisku 2 týždne a na onkologickom pracovisku 2 týždne, ak účastník špecializačného štúdia pracuje na chirurgickom pracovisku,
- c) na chirurgickom pracovisku 2 týždne a na onkologickom pracovisku 2 týždne, ak účastník špecializačného štúdia pracuje na internistickom pracovisku.

Cieľ odbornej praxe vo výučbovom zdravotníckom zariadení

Nadobudnúť a preukazovať praktické schopnosti a zručnosti potrebné na výkon špecializovaných pracovných činností v špecializačnom odbore ošetrovateľská starostlivosť o dospelých (ktoré sú v súlade s minimálnymi požiadavkami stanovenými vo Vestníku MZ SR zo dňa 27. decembra 2019, ročník 67. Opatrenie MZ SR z 12. decembra 2019 č. 09796-2019-OL, ktorým sa mení a dopĺňa výnos MZ SR zo 17. septembra 2010 č. 12422/2010-OL, ktorým sa ustanovujú minimálne štandardy pre špecializačné študijné programy, minimálne štandardy pre certifikačné študijné programy a minimálne štandardy pre študijné programy sústavného vzdelávania a ich štruktúra v znení neskorších predpisov).

Aplikovať vedomosti nadobudnuté v teoretickej časti študijného programu špecializovaných pracovných činností do manažmentu starostlivosti o dospelého pacienta, tým zabezpečiť kvalitu poskytovania ošetrovateľskej starostlivosti.

Pracovať metódou ošetrovateľského procesu, jeho jednotlivých krokov (vrátane edukačného procesu) a dokumentovať ošetrovateľskú starostlivosť na internistických, chirurgických a onkologických oddeleniach. Využívať komunikačné zručnosti, dodržiavať etické princípy a právne normy v odboroch vnútorného lekárstva, chirurgických odboroch, geriatrickej, vrátane pacientov s onkologickým ochorením.

Realizovať špecializované pracovné činnosti na základe odporúčaných národných a lokálnych štandardných postupov (štandardy ošetrovateľských postupov pri výkonoch, štandardy ošetrovateľských činností v rámci ošetrovateľského procesu, štandardy plánov ošetrovateľskej starostlivosti pri jednotlivých ochoreniach, alebo ošetrovateľských diagnózach), medzinárodných odporúčaní ako aj princípov EBP a EBN.

Náplň praktickej časti odbornej praxe vo výučbovom zdravotníckom zariadení

Obsahom praktickej časti špecializačného študijného programu na výkon špecializovaných pracovných činností v špecializačnom odbore ošetrovateľská starostlivosť o dospelých je demonštrácia a precvičovanie ošetrovateľských výkonov a nadobudnutie praktických skúseností pri realizácii ošetrovateľských činností v rámci ošetrovateľského procesu / komplexnej ošetrovateľskej starostlivosti o dospelého pacienta.

Hodnotenie

Priebežne ústne. Špecializačné štúdium sa ukončí špecializačnou ústnou skúškou, ktorej súčasťou je obhajoba písomnej práce.

LITERATÚRA

- BARTŮNĚK, P., JURÁSKOVÁ, D., HECZKOVÁ, J., NALOS, D. (EDS). Vybrané kapitoly z intenzivní péče. 1. vyd. Praha: Grada, 2016. 752 s. ISBN 978-80-271-9328-8.
- BÓRIKOVÁ, I. Ošetrovateľská starostlivosť o pacientov s vybranými ochoreniami dýchacieho systému. Martin: JLF UK, 2012. 90 s. Dostupné na: <http://portal.jfmed.uniba.sk/clanky.php?aid=191>.
- BÓRIKOVÁ, I., TOMAGOVÁ, M., ŽIAKOVÁ, K. Meracie nástroje v gerontologickom ošetrovateľstve. Multimediálna podpora výučby klinických a zdravotníckych disciplín: Portál Jesseniovej lekárskej fakulty Univerzity Komenského [online]. [cit. 2014-01-22]. Dostupný z www <<http://portal.jfmed.uniba.sk/clanky.php?aid=251>>.
- ČEŠKA, R. a kol. Interna. Praha: Triton, 2010. 876 s.
- FERKO, A., ŠUBRT, Z., DĚDEK, T. a kol. Chirurgie v kostce. 2. dopl. a přepr. vyd. Praha: Grada, 2015. 512 s. ISBN 978-80-247-1005-1
- HARUŠŤIAK, S. a kol. *Princípy chirurgie II*. Bratislava: SAP, 2010. 848 s.
- HERDMAN, T. H., KAMITSURU, S. (EDS). Nursing diagnoses. Definition and Classification 2018-2020. 11.th ed. New York: Thieme, 2018. 473 p. ISBN 1-62623-929-6.
- HLINKOVÁ, E., NEMCOVÁ, J. a kol. *Multimediálna e-učebnica ošetrovateľské postupy v špeciálnej chirurgii* [online]. Martin: UK v Bratislave, JLF v Martine, Ústav ošetrovateľstva, 2014. ISBN 978-80-89544-72-1. [cit. 2015-01-13] Dostupné na internete: <http://oschir.jfmed.uniba.sk>.
- HLINKOVÁ, E., NEMCOVÁ, J., HUĽO, E. a kol. Management chronických ran. 1. vyd. Praha: Grada, 2019. 223 s. ISBN 978-80-271-0620-2.
- HLINKOVÁ, E., NEMCOVÁ, J., MIERTOVÁ, M. a kol. Nehojace sa rany. 1. vyd. Martin: Osveta, 2015. 284 s. ISBN 978-80-8063-433-9.
- JANÍKOVÁ, E., ZELENÍKOVÁ, R. 2013. *Ošetrovateľská péče v chirurgii*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 249 s. ISBN 978-80-247-4412-4.
- KAUŠITZ, J., ONDRUŠ, D. a kol. Všeobecná onkológia. 1. vyd. Bratislava: Solen, 2017. 608 s. ISBN 978-80-89858-05-7.
- KLIMENT, J., PLANK, L., KAVCOVÁ, E. a kol. Základy klinickej onkológie. 1. vyd. Martin: OSVETA, 2016. 206 s. ISBN 978-80-8063-430-8.
- KLIMENT, J., PLANK, L., KAVCOVÁ, E. a kol. Základy klinickej onkológie. Špeciálna časť. 1. vyd. Martin: OSVETA, 2016. 238 s. ISBN 978-80-8063-437-7.
- KOL. AUTOROV. 2008. *Sestra a urgentní stavy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. 552 s. ISBN 978-80-247-2548-2.
- KURUCOVÁ, R., ŽIAKOVÁ, K., NEMCOVÁ, J. A KOL. Vybrané kapitoly z paliatívnej ošetrovateľskej starostlivosti. 1. vyd. Univerzita Komenského v Bratislave, Jesseniova lekárska fakulta v Martine, 2015. 408s. ISBN 978-80-89544-73-8.
- KURUCOVÁ, R., ŽIAKOVÁ, K., NEMCOVÁ, J. A KOL. Vybrané kapitoly z paliatívnej ošetrovateľskej starostlivosti. 2. upravené a doplnené vyd. Martin: Osveta, 2017. 311 s. ISBN 978-80-8063-457-5.
- LACKO, A., NOVYSEDLÁKOVÁ, M. A KOL. Vnútorné lekárstvo a ošetrovateľská starostlivosť vo vnútornom lekárstve. Pre nelekárske zdravotnícke odbory. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 2018. 266 s.

MAREČKOVÁ, J., ŽIAKOVÁ, K. Příklady využití terminologií NNN v ošetrovateľskej péči. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. 156 s.

Dostupné na: <https://docplayer.cz/4317115-Priklady-vyuziti-terminologii-nnn-v-oseetrovateľske-peci-jana-mareckova-katarina-ziakova-editoroky.html>.

SIMAN, J. et al. 2007. *Princípy chirurgie*. Bratislava : SAP, 2007. 923 s. ISBN 80-89104-940.

SLEZÁKOVÁ, L. et al. 2010. *Ošetrovateľství v chirurgii I*. 1. vyd. Praha: GRADA, 2010. 268 s. ISBN 978-80-247-3129-2.

SLEZÁKOVÁ, L. a kol. *Ošetrovateľství v chirurgii II*. Praha: Grada, 2010. 300 s.

VORLÍČEK, J., ABRAHÁMOVÁ, J., VORLÍČKOVÁ, H. a kol. *Klinická onkológie pro sestry*. 2. Prepracované a doplnené vyd. Praha: GRADA, 2012. 448 s. ISBN 978-8024-737-423.

VÖRÖSOVÁ, G. *Ošetrovateľský proces v internom ošetrovateľstve*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 2011. 236 s.

WICHOVÁ, J., PŘIKRYL, P., POKORNÁ, R., BITTNEROVÁ, Z. *Sestra a perioperační péče*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 192 s. ISBN 978-80-247-3754-6.

ZÁHOREC, R., MICHÁLEK, P. a kol. *Anestézia a perioperačná starostlivosť v onkológii*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2018. 464 s. ISBN 978-80-204-4688-6.

ZEMAN, M. et al 2003 *Chirurgická propedeutika*. 2. vyd. Praha : Grada, 2003. 524 s. ISBN 80-7169-705-2.

ŽIAKOVÁ, K. et al. 2007. *Ošetrovateľské konceptuálne modely*. 1. vyd. Martin: Osveta, 2007. 190 s. ISBN 80-8063-247-2.